

natalija gončarova

(odlomak)
marina cvetajeva

ATELJE

Prvo: svetlost. Drugo: prostor. Posle svec mraka — sva svetlost, sve stisnutosti — sav prostor. Da nema krova — pustinja. Ovako — pećina. Svetlosna pećina, cilj svih podzemnih reka. Na oko — vrsta, na stih — nema kraja... Kraj svih Hadova i paklova: svetlost, prostor, spokoj. Posle ovoga sveta — onaj.

Radnički raj, moj raj, koji, kao raj, ovde prirodno nije dat. U praznini — u tišini — od jutra. Raj je pre svega nešto pusto. Neka je prostrano, prostrano je spokojno. Spokojno je svetlo. Samo praznina ništa ne nameće, ne istiskuje, ne isključuje. Da bi sve moglo biti, treba da ništa ne bude. Sve ne trpi išta (kao »moglo bi« — jeste). A raj Majakovskog svima — stolice. Čak i »nameštaj«. Proleterška žed za materijalnošću. Svakokima svoj.

Pustinja. Pećina. Šta još? Da, paluba! Desnog zida nema, ima — desno — staklo, a iz stakla vetr: more. Uveče, u neradno vreme, kada se odmara kist i dolazi gost, stakleni zid, morski, nestaje iza drugog, koji se presijava. Sviili li ne — žuta je. Uveče se u ateljeu Gončarove rada drugo sunce.

Osim staklenog, desnog, ima i drugi, levi. Drveni ili kameni? (Slušala sam nešto o dozidivanju.) U staroj kući i drvo je kamen. (Preostvarivanje iskonskog materijala: stara koža postaje bronza, staro drvo — kost, gлина — bakar, lica starica i mrtvih — sve što hoćete samo ne telo.) Nije drveni, niti kameni, isto kao i treći s kojim se sastaje — zid platana (platno licem od) — zid krstova. Drvenih krstova slikarskih ramova. Isto kao i oblici dvorišta, kao kocke stepeništa, ima ih do neba, ima do pojasa (samo praznine nema, ni jednog »ništa«) — isto su se, možda, isti džinovi igrali, naigrali se i, naigravši se, složili ih iza zida, licem od očiju: od uroka. Ne verujem u razne sile, sila je jedna, i igra je — jedna. Cela stvar je u meri. Stihija, igrajući se, ne doigrava i preigrava:

*Ti se zaigra, nesavladi,
I jato tone brodova...*

Niz završenih platana — to je stihija stvaralaštva doradena stvaralaštvom, dan sedmi. Mnogo je dana sedmih u životu Natalije Gončarove, ovde pred očima, licem prema zidu — od očiju. Dana sedmih — u prošlosti — nikada u sadašnjosti. Tvoracko stvaranje se time i razlikuje od Tvorca jer je kod njega posle šestog odmah prvi, opet prvi. Sedmi nam ovde, na zemlji, nije dat, dat može biti našim stvarima, ne i nama.

Pok. Ako profesor i svetlost ostavljaju utisak pustinje, onda je pol — potpuna pustinja, pustinja sama. Ne govoreći čak o njegovoj bespredmetnosti (ništa osim nasušnog ništa) — fizički osećaj peska, od strugotina pod nogama. A strugotine su od dasaka, struganih. Čak ne ni strugotina — drvena prašina, pelud, poput peska, koja ostvaruje tišinu. Šta je tiše od zemlje? Pesak. (Znam i pesak koji pева, pišti pod nogama, kao sviha koja se cepta, pesak drugih obala okeana, ali — tišina nije odsustvo zvukova, već odsustvo suvišnih zvukova, prisustvo bitnih šumova — šum krv u ušima (komarčevo z-z-z), vetra u krošnji, u datom trenutku, kada stojim na pragu ateljea, šum vode koja kruži u parnom grejanju — ogromnoj peći, termičkom suncu pustinje). Pustinja i — oaza! Desno, duž staklenog zida, čitav peščani pojas — u boji! Zagledam se niže — glinene zdeline s bojom: iz iste smede šoljice — uvek drugi cvet! Cvetovi kao na dečijim slikama ili videni odozgo, na livadama: svi su okrugli, ravni, jedni po ivici, drugi na samom dnu — ne jedna oaza, nego niz oaza malih cvetnih ostrvaca, moraca, jezeraca. Mora za male, mora kao tanjirici. Iz takvih danaca — takve gromade (platna). Sve je u tome poslu ne-ljudsko: božansko!

Pećina, pustinja i — nisu sve te glinene šoljice i zdeline san — grnčarnica je tako. Kako je dobro kada se tako složi!

Prvi put sam videla atelje danju. Tada je klisura bila hodnik, jedan od bezbrojnih hodnika stare kuće — Pariza. A atelje — po vrućini — topionica. Trpljenje stakla pod nepodnošljivošću sunca. Staklo čija je svaka tačka fokus vatre. Sunce je palilo, staklo se kalilo, sunce je palilo i topilo. Sećam se znoja koji je bio prijateljima što su strugali neku dasku i rukava njihovih košulja. Moj prvi atelje Gončarove — savršeno je videće rada, u znoju lica, pod prvim suncem. Po takvom vrućini ne može se jesti (piti — ništa ne vredi), ne može se spavati, ne može se govoriti, ne može se disati, može se samo — jedino što se uvek može, jer se uvek mora — raditi. I nije se topilo staklo, čela su se topila.

Sećam se, tog prvog jutra — negde bočno — neke zaravni koja je posle nestala. Ispod nje — kosine krovova — jedan od Pariza Gončarove, a iznad nje, na njoj — jedno od najlepših sunca Gončarove, okomitih — i ja pod njim. Toplina — lepše — nikada mi u životu nije bilo.

Zaravan je nestala sa suncem, i izači na nju iz ateljea sad, u janaru, isto je tako nemoguće kao i dozvati ono sunce. Vratitićemo se sa njim.

Pećina — pustinja — grnčarnica — topionica.

Zašto je od celog Pariza Gončarova izabrala upravo tu kuću? Slikar najbogatiji u boji — kuću u jednoj boji: vremena, začetnik nove epohе u slikarstvu — kuću gde se spravot smatraju za epohе, gotovo najsvremeniji slikar — kuću čiji savremenici spavaju već četiri stotine godina, Gončarova je ruševina. Gončarova je kuća za rušenja. »Povlašćeni ugovor...? Čak i za atelje neobične dimenzije prostorije?... Latinski kvart?... Da, da, da. Tako će reći poznanici. Tako će reći — ko zna — možda i sama Gončarova. A evo šta će reći kuća:

Da bi se savladao strah pred mojom tišinom, treba biti najglasniji, strah pred mojim snom — najbudniji, strah pred mojim vekovima —

najmladi, strah pred mojom prošlošću — najbudućnjiji! »Taman — osvetliću, siv — obojicu, tih — oglasiću, oronuo — osnažiću...«

Ili pak: »Tama — videću, tih — prislušnuću, star — poučiću se.«

Ili pak: tišinu — tišinom, san — snom, vekove — vekovima vekova. Nadjačati mene mnome, to jest uopste ne nadjačavati.

Prvo je dete, drugo — učenik, treće — mudrač. Sve troje zajedno — tvorac.

Sila na silu — eto odgovora stare kuće.

Postoji još jedan odgovor: samoodržanje Gončarove — slikara. Čuvena »Tour d'ivoire* na gončarovski način. Kuća je bedem (nije slučajno u jednoj — zaštitnoj — boji: vremena). Ovamo ne dopiru šumovi i ovamo ljudi ne svraćaju suviše često. »U goste — znači li to tom ulicom, tim dvorištem, tim stepeništem — u goste? Taj strah i mrak savladaće samo neophodnost. (U goste se ne ide toliko poznanicima koliko njihovim tepisima, podovima...)«

Ostali neće doći ili neće naći. Ostali će zaostati. Ostati.

I još igra. Takva snaga stvaralaške igre u oblicima dvorišta, putotinama zida, napuklinama stepeništa, takva se snaga ovde igrala da je Gončarovoj, s njenim divovskim stvaralaštvom, prekor jednog kritičara: »Pa to nisu slike, to su katedrale!« — da je Gončarovoj ta kuća prosti rodaka. Takvom ju je učinilo vreme, to jest prirodan tok stvari. Tu kuću, takvu kakvu je sad, kao da ruka nije ni takla. Ni samu Gončarovu nije takla nikakva ruka osim ruke prirode. Gončarova sebe nije gradila, niti je Gončarovu ko gradio. Gončarova je živila i rasla. Rat takvog života nije u kistu, već u rastu. Ili pak: kist: rast.

Gončarova ima suseda: mali Francuščić, koji obožava da crta. »Koliko god puta da sam izšla na stepenište: Bonjour, madame! — i odmah pokazuje. — Stražara. — Zasada su to neke svraćanje noge, ali strasno voli. Možda će nešto i ispasti...«

Slučajnost? Ista kao Gončarova i kuća. Kao Trjohprudna broj 8, i Trjohprudna broj 7, kojima će se odmah vratiti. A dečak: kada bi dečak znao ko je ta »madame«, i kada bi Natalija Gončarova kroz dvadeset godina mogla da kaže: »Da sam tada znala ko je taj dečak...«

DETINJSTVO

Ima li umetnik ličnu biografiju, koja nije samo zanat? I ako ima, je li ona važna? Je li važno od čega je? I — je li od toga — ona?

Postoji li Gončarova izvan platana? Ne, ali je ona bila pre platana. Gončarova pre Gončarove, sve ono vreme kada »Gončarova« nije zvučalo drugačije nego Petrova, Kuznjecova, a ako je i zvučalo — onda je to bio odjek Natalije Gončarove — one (iz tužnog sećanja prabake) Gončarova pre »katedrale« nema — sve su one unutra od samog rođenja i pre rođenja (o, zapremina majčine utrobe, koja nosi u sebi celog Napoleona, od Ajača do Sv. Jelene!) — ali postoji Gončarova pre platana, Gončarova nema, s rukom, ali bez kićice, dakle — bez ruke. Postoje prepreke prema katedralama, to je zapravo lična biografija. — Kako život nije davao Gončarovoj da postane Gončarova.

Povoljni uslovi? Njih za umetnika nema. Sam život je nepovoljan uslov. Svakost stvaralašte je (umetnik je ovde zbog nepostojanja nemačke reči Künstler) presavljadavanje, premlevavanje, prelamanje života — najsrcećnijeg. Ako ne vršnjaka, onda predaka, ako ne neprijateljstva koje podjavuju, onda blagonaklonosti koja smekšava. Život — u sirovom stanju — ne služi stvaralaštvu. I, ma koliko to bilo surovo reći, najnepovoljniji uslovi su — možda — najpovoljniji. (Tako, molitva moreplovca je: »Pošalji mi, Bože, obalu da se odbijem, plićak da dignem sidro, udarac vetrta da se odrižim!«)

Prvo platno je kraj te Gončarove i kraj lične umetnikove biografije

je. Stečeni glas (ovde bi valjalo reći — oko) — treba li za njega govoriti činjenicama? Njihova uloga, u nemušto vreme, praižvora — od tog trenutka nije više od bukvalnog prevoda, koji često samo zbujuje, kao Deržavinovi komentari sopstvenih pesama. Zanimljivo, ali nije neophodno. Proći ću i bez toga. I — *pesme bolje znaju*.

I, ako je dragoceno, onda je u nizu svakog ljudskog života, možda čak i manje, zato što manje govoril. Ne — umetnik sav živi u životu, stavljujući ulog na život, na život kakav jeste, a ovde — na život kakav treba da bude.

Platno je: *jesam*. Sve prethodno je — put ka platnu.

Pošto činjenice — naši savremenici. Postoje naši prethodnici — činjenice pre nas. »Kada nisam bila Gončarova« (ne za druge, nego za samu sebe, ne Gončarova po imenu, već Gončarova po snazi). Tačko je čitavo detinjstvo i mladost. Preci, prethodnici, preteće. Njih i treba slušati. Dedove — o budućim unucima. Gončarova-mala je baka sebi sadašnjoj, slepa i stara. Ruka Gončarove, koja pravi bašticu, zna šta radi, petogodišnja Gončarova — ne. Susret znanja sa saznanjem, ruke Gončarove s glavom Gončarove — to je prvo platno. Ruka Gončarove koja pravi bašticu — to je ruka iz budućnosti. Ovdje je praroditelj mudar. Njena ruka je pametnija od nje. U potonjem — u mladosti — ruka (instinkt) otkazuje. Najbolji primer je ta ista Gončarova koja je završila školu slijanja i vajanja — kao skulptor. Koja bočno grananje shvata kao stablo. Ruka koja je smelo bojila drveće u sedam puta sedam duginih boja, ovde je oslepla i nabasala na formu. (Baka je zaspala, a unuka se igra sa.)

Detinjstvo je vreme slepe istine, mladost — greške u viđenju, iluzije. Po mladosti nikoga ne prosudjuj. (Čini se da je izuzetak Puškin, koji je do sedme godine bio debeo i valjao se po prašini. Ali otkud mi znamo šta je on mislio, tačnije šta je u njemu mislio kada se valjao po prašini? Svedoka za to nema. Sledeće — o neprosudjivanju mladosti — na Puškina se odnosi više nego na bilo koga drugog. Puškin, sigurna sam u to, sa retkim izuzecima, u mladosti — odbija).

O, to će se posle opet rimovati — kao što se rimovalo sa Gončarovom. Svest je doraslao do instinkta, nije se rimovala, već se zalemila s njim. S prvim platnom (s faktom — aktom — prvog platna, ma kakvo da je) Gončarova je sila viđenja, stvar skoro bozanstvena.

Istorija mojih istina — to je detinjstvo. Istorija mojih grešaka — to je mladost. *Obe* su dragocene, prva kao Bog i ja, druga kao ja i svet. Ali, ako tražite današnju Gončarovu, onda idite u njeno detinjstvo, ako možete — u najranije. Tamo su korenii. I — ma koliko bilo čudno — kod umetnika je tako: prvo korenii, onda grane, zatim stablo.

Istorija i pred-istorija. Ja, pesnik, težim, prirodno, ovoj drugoj. Ma koliko bilo malo svedočanstava, jedno predistorijsko — skoro nagadnje — više kazuje o narodu nego sve kasnije pouzdanosti. »Pričinjava mi se...« — tako kaže narod. Tako kaže pesnik.

Ako postoji još nesto božansko osim dovršenja pojavnog sveta, onda je to — on u zamisli.

Još božanske!

Ali postoji i još nešto — ne više božanstveno, već ljudsko — u licnoj biografiji velikog čoveka: to je stezanje srca s kojim susrećemo drvice Gončarove. To saučestovanje saosećanja izazvanog u nama, koji se svi tako igramo, njome, koja se izigrala i dobila igru.

U podnožju tih katedrala je ona kartonska kutija.

Jednostavna razneženost.

PRVA PUGAČOVA

Gоворити о Gončarovoј а не говорити о Larionovу — nemoguće je. Prvo i glavno: Larionov je bio prvi koji je rekao Gončarovoј da je ona slikar, prvi koji joj je otvorio oči — ne za prirodu, koju je ona videla, već upravo za te njene sopstvene oči. »Vi imate oči za boju, a bavite se oblikom. Otvorite oči za sopstvene oči!«

Kasnja jesen, prvi mrazevi, Petrovski park, crveno lišće, seda zemlja. Kod kuće — neuspeli pokusaj s bojama. »Ceo svet, s kojim ne znam kako da se uhvatim ukoštac (smatrajte to lapsus) — kako da ga obuhvatim... Ne, ne treba ispravljati, nikakvo obuhvatavanje, već upravo hvatanje ukoštac, ne na život, već na smrt, ko će koga. »Odjednom sam shvatila da ono što mi nedostaje u skulpturi postoji u slikarstvu... postoji — slikarstvo.« Dani prolaze, možda nedelje (ne meseci). Ništa joj ne polazi za rukom. »Nekakve užasne stvari, za koje sam tek posle shvatio koliko su lepe. (Larionov.) Karakteristično je: prve stvari Gončarove su mnogo bliže sadašnjem nego one koje će neposredno uslediti. Spojili su se dete i majstor. I sad — razmimoilaženje, nesuglasica dva umetnika koji se tri dana ne vidaju — ne zaboravimo kako je to mnogo u početku prijateljevanja i života. — »Dodem — ceo zid u nekim čudesnim stvarima. Ko je to radio? — Ja... Otad je — pošlo. Tri magična dana, kada je Gončarova, ne očekujući nikoga, ne računajući ni na šta, iz očajanja, iz besa — srce bi ipčupala — odmah, kao da je po narudžbini shvatila u čemu je stvar, odmah, kao po narudžbini, ispunila ceo zid prvom sobom. (Druga bi sedela i plakala.) Prijateljstvu duguje svest o sebi kao slikaru, svadi — prvi slikarski čin.

Gоворити о Gončarovoј а не говорити о Larionovу nemoguće je osim toga i zato što oni, od njene osamnaeste godine i od njegove osamnaeste godine, od trideset i šest svojih zajedničkih godina, evo već dva deset pet godina rade rame uz rame, i radiće još dvadeset pet.

Da bi okončala sa skulpturom — Gončarova se još jednom s njom srela. Koje? — godine (za gončarovo ne postoji hronologija, gotovo da nema datumata), još sasvim mlađa Gončarova ide na Jug, u Tiraspolj, na poljoprivrednu izložbu, da crta plakate. (Izložbenu zgradu gradio je njen otac.) Trebala im je neka rasna stoka. Stoka, po mišljenju narucioca, nije išla s pejzažom. A što je glavno, nismo se složili u oceni rasnosti. Ja sam htela izražajne i mršave, naručilac je zahtevao uhranjene. Mesto krava — kapitel. (Jonski, prema stubovima zgrade).

Prvo putovanje Gončarove na Jug. Prvi Jug prve Gončarove. Kopneni Jug, ne primorski, predmorski. Stepa. Dnjestar. Bostan. Mirisljave trave: žalfija, pelin, majčina dušica. »Jevrejski tipovi tako različiti od naših, tako španski. Gledajući svoje Španjolke, posle sam ih prepoznala.«

Neposredni odjek tog prvog putovanja su bagremovi, ograde s velikim pticama — ne-Moskva. O, kako se moje uho naoštirolo da bagremova i ptica! I neprenosiva intonacija s kojom je ona, Moskovljanka, Podmoskovljanka, Tuljanka to izvodila — tu ne-Moskvu. Kakva utoljena žed severnjaka! Gončarova — ma koliko to bilo čudno — zimu nikad nije voletala i, mada je do svoje dvanaeste godine živela u selu, ne seća se nijedne zime. »Naravno da je bila, i moralni su me voditi u štetnju — ništa.« Zimu je podnosila kao Prozerpina — Had.

O ulozu leta i zime u stvaralaštvo Gončarove. Leto za nju nije skupljanje materijala već istkustva, eksperimenta. Leto je dobit, zima rashod. Leti njeno slikarstvo živi, jede i piće, zimi radi. Zima je Moskva. Moskovska platna su sva velika, radena prema zamisli, letu su skice: priroda i život u letu. Još jedna stvar o letu Gončarove — u takvom životu pojedinosti nema. »Larionov i ja, otkako smo se sreli, više se nismo rastajali. Mnogo je mesec, dva... U letu smo išli na razne strane, on svojoj kući u selo, ja po Rusiji.«

Svakodnevni životni razlozi? Da, svi su ti razlozi, kao olakšavajuće okolnosti radionice Gončarove — samo prikrivanje drugih. Asura: celo se telo providi! Gončarova i Larionov, koji se nikada nisu rastajali, leti se razilaze zato što je leto plen, a po plen se ide — odvojeno. Da bi posle bilo šta da se deli. »Nikada u životu, i, u jedan glas, »leti smo se rastajali.« Da, jer leti nije život, van života je, ne računa, samo ide u račun. Tako, ma koliko bilo čudno: sumiju zajedno, lutaju svako za sebe. A evo drugog Juga Gončarove — morskog. Prva njena reč meni o moru bila je: »očaranost...« »Da, upravo očaranost.« I, odgovor — moje doznavanje: gde? kada? kod koga? Dakle, zajedno: more i čarolija. Ta svojim sam ušima čula! I kao odgovor — upravo ušima čuto, jer sam od sedme godine znala napamet:

*Ti čekaš, zoveš, ja okovan,
Zališio stremi duša moja!
Moćnom sam strašcu očaran,
Na Obalama ostadol ja.*

Cudno dečje usvajanje. U sedmoj godini, naravno, nisam znala kome je to i čemu je, znaла sam samo: Čitanka Pokrovskog — Puškin — Moru. Prema tome, sve što je napisano odnosi se na more i od njega potiče. Ti čekaš, ti zoves, ja sam okovan (morem, naravno), zališio (koje nisam razumela i izgovarala) ga kao *tamo*, to jest tebi (moru) stremi duša moja. Moćnom strašcu (to jest opet morem) sam očaran, na obalama sam ostao. Ostao si zato što si suviše zvao, a ja suviše čekao. Očaranost do skamenjenosti. Skamenjenost ljubavi.

I najednom Gončarova sa svojom čarolijom. Još jedno podudarje. U čemu je genijalnost Puškinovog katrena? U nepredvidljivosti verbalnog niza u trećem stihu. *Moćnom strašcu*, i još očaran. Očaranost moći. Nepredvidljivost epiteta moćan uz strast i nepredvidljivost pojma očaranost uz moć. (Nepredvidljiv je ne samo verbalni niz već i smisaoni niz). Strast je: vatrema, neobuzdana, fatalna i sl., i sl., ni kod koga: moćna. Očaranost — lepotom, gracioznosti, slabobošću, nikada: moći. (Indikativna omaška: Puškin nije očaran određenom, ženom već »moćnom strašcu — bezimjeni. Složeniji i time — često — precizniji oblik Složeniji utoliko što je primarno, ženu, zamjenio sekundarnim: svojim osećanjem prema njoj (ako prevedemo na reči — »devu mladu«, konkretnost — »strašcu«, apstrakcijom); očaranost strašcu — apstrakcija na apstrakciju; precizniji zato što nijedan pesnik ni zbog jedne žene nije ostao na obali, a *svaki* (ako kod pesnika postoji množina) — jeste zbog sopstvenog osećanja — ma i prema njoj! Moru on suprotstavlja strast, po tadašnjim (i svagdašnjim) pojmovima — moru morsko. Da je moru suprotstavio »devu mladu«, mi bismo Puškina žalili — ili prezirali).

Isto je to, u dlaku isto, Gončarova sa svojom ustajnom očarananošću morem (gromodom). Zadivljena, uzbudena — ne, upravo očarana. Puškinovo more: Crno — Odesa, Jalta, Sevastopolj. — »Kada? Ne sećam se. Putovanja mi nisu vezana ni za jednu godinu.« (Tako sam i ja na kraju odustala od datuma). — »Grofovsko pristanište, sećate ga se, možda? Dečaci su ronili po novčiće...« Voda srebrna od dečaka, dečaci srebrni od vode, srebrni dečaci i srebrni novčići. More i telo. More, telo i srebro. — »Ja sam već u Moskvu imala more, iako ga nikad nisam video. Mnoga sam ga slikeala. A kada sam ga ugledala: iste kuće kao u Tulskoj guberniji, isti talasi — vetar — i isti šum. Ista stepa. Tamo talasi — i ovde talasi. Tamo — nema kraja, i ovde — nema kraja...«

*Hrabro, mornaru mladi,
Napred u plavetnu raž!*

Gončarova, koja nikad nije pisala pesme, koja nije živela medu pesmama, ona će shvatiti, jer je gledala i videila, a oni koji su gledali a nisu videli, i, što je glavno, koji nisu voleli (voleti znači videti): »dakle, ova moderna poezija... i raz je postala plava. Sutra će plavet postati ražena...«

Odavno — je postala.

— Puškin bi shvatio.

»Od ornamenata sam naročito volela grožđe, a i njega tada još nisam bila videala. «Ko to govor — samo Gončarova ili čitav ruski narod s njegovim bajkama i pesmom u kolu:

Ružo moja crvena, grožđe zeleno!

Gončarova, kao da je pogodila moju misao: »Čudno. Od celog stotpedesetmilionskog naroda teško da je i deset hiljada video grožđe, a stalno pevaju o njemu.« Kad je reč o tome. Ima Gončarova jednu sliku — berba grožđa, gde je svako zrno grožđa veliko kao točak. Da li Gončarova zna rusku bajku gde je svako zrno grožđa veliko kao točak? Sumnjam, njoj ne treba da zna bajke, one su sve u njoj. Nekad je neko nešto čuo uhom, i iz žudnje, iz čežnje stao da laže prijatelje i rodrake, da ima tamu neka zemlja, sam sam bio u njoj (bio je u susednom selu), gde je svako zrno grožđa kao oveći točak. (Sam sam tamu bio, med i vino pio, po brčima palo, usta ne upalo — otud ovaj uobičajeni početak!) Ta ista Gončarova, iz žudnje, iz čežnje postavlja svog berača vinograda da sedne na zrno od tri puda. »Tada još nikad nisam bila videala grožđe koje raste. Jela — jesam, ali zar može biti isto: iz kese i živo?«

S ruskog: Milica Nikolić